

2020-10-14 – Brödfrukt

Heimdall-vänner,

Var och en som får ett exemplar i sin hand av *Hänt*, Malmö Travellers' Clubs kvartalstidskrift, inser att dess redaktör, vår styrelsemedlem botanisten **Ingvar Kärnefelt**, är en genuin folkbildare. Nedan följer delar av en artikel av hans hand om en inte minst från filmens värld välkänd brödfruktxpedition.

Håll till godo!

Frank

Ordf

---

*Under 1700- och 1800-talen genomfördes flera större expeditioner som på olika vis bidragit till omfattande geografiska och naturvetenskapliga upptäckter. Några av dessa välkända som **James Cooks** (1728-1779) tre världsomseglingar åren 1768-1779, **Alexander von Humboldts** (1769-1859) och **Aimé Bonplands** (1773-1858) resa till Sydamerika 1799-1804 och **Charles Darwins** (1809-1882) resa med *Beagle* 1831-1836.*

*En annan känd expedition hade ett alldeles speciellt syfte, nämligen att segla till Tahiti, odla upp brödfruktsplantor och transportera dessa till Jamaica. Denna expedition fick ett dramatiskt slut. Såväl vetenskaps- och sjöhistoriskt som litterärt och medialt är den välkänd genom *Myteriet på Bounty*.*

Den nu över 230 år gamla händelsen handlade alltså i själva verket om en botanisk expedition och genomfördes efter förslag av **Sir Joseph Banks** (1743-1820), en förmögen och mycket biologiskt intresserad adelsman, som medföljde *HMS Endeavour* på **James Cooks** första världsomsegling åren 1768-1771. Hans vetenskapliga inflytande inom det brittiska imperiet torde ha varit mycket stort mot slutet av 1700-talet och hans val som president för Royal Society 1778 hade säkert stor betydelse i sammanhanget. En särskild text om honom följer vid ett senare tillfälle.

En av hans mera anmärkningsvärda rekommendationer var att föreslå det brittiska amiralitetet en expedition till Tahiti för att samla in brödfrukträd och att rekommendera **William Bligh** (1754-1817) som fartygschef. Bakgrunden till förslaget var att man på *HMS Endeavours* utresa gjort ett kortare uppehåll på Tahiti för att bl a skaffa färskvatten och hämta in friska grönsaker och frukter. Banks hade då för första gången fått lära känna brödfrukträdet med dess stora stärkelserika frukter. Banks idé var att odla upp unga plantor av brödfrukträd

från Tahiti och sedan transportera dem till Jamaica för plantering. Därmed kunde man bidra till billig föda för slaverna, som arbetade i sockrörsodlingarna där. Han föreslog Bligh som fartygschef och expeditionsledare, en person som han lärt känna genom James Cook och som varit med på Cooks tredje resa med *HMS Resolution* 1776-1779.

Amiralitetet accepterade Banks smått märkliga förslag och köpte in ett fartyg, som döptes till *HMS Bounty* och som utrustades för att kunna transportera den besynnerliga lasten. Under befäl av Bligh lämnade *Bounty* södra England den 23 december 1787 och nådde Tahiti den 26 oktober följande år. Fartyget hade en besättning på 46 man och en del av däckets var ombyggt för transporten av brödfruktträden.

Väl på plats i Tahiti väntade ett omfattande arbete. Manskaper fick tillbringa nära fem månader i land, en tid som naturligtvis innebar arbete med att driva upp brödfruktplantorna i lämpliga krukor. Vistelsen där innebar dock också ett mycket avspänt och trevligt liv, i och med att manskaper inbjöds till umgänge med vackra inhemska kvinnor. När tiden för transporten till Jamaica närmade sig, insåg många att det skulle bli svårt att skiljas från det lättjefulla livet i land mot ett hårdare och disciplinerat sjömansliv ombord som *able seamen*, dvs vanliga matroser.

Den 4 april 1789 lämnade man emellertid Tahiti och *Bounty* satte segel mot Jamaica med sin last av 1 015 brödfruktsplantor. Redan efter en kort tid blev emellertid stämningen mellan William Bligh och fartygets *master's mate*, understyrmannen **Fletcher Christian** (1764-1793), irriterad och efter drygt tre veckors seglats ägde det famösa myteriet rum den 28 april 1789 nära ön Tonga i Stilla Havet.

Det som hände finns dokumenterat i *Bountys* loggbok och i Blighs egen reseberättelse. Det är naturligtvis möjligt att dessa dokument framställer Bligh i en bättre dager än Christian, hans huvudsaklige motståndare, men dessa båda dokument är det enda man har att hålla sig till.

Arton av manskaper deltog i myteriet mot Bligh och arton följde med honom i en livbåt, som han utan förluster av manskaper och utan sjökort och kompass mästerligt navigerade 6 710 km till ön Timor vid Små Sundaöarna norr om Australien, en prestation som i sig vittnar om Blighs utomordentliga skicklighet som navigatör och om hans sjömanskap.

Efter myteriet begav sig Fletcher Christian och myteristerna först tillbaka till Tahiti. Nio av myteristerna tillsammans med sex tahitiska män och elva tahitiska kvinnor lämnade därefter Tahiti och satte kurs österut och fann den obebodda ön *Pitcairn* den 15 januari 1790, där de bestämde sig för att stanna.

Till att börja med tog man till vara allt användbart på *Bounty*, varefter man satte fartyget i brand för att hindra upptäckt och möjlighet att återvända till England. Det kom att dröja ända till 1808 innan ett amerikanskt fartyg, *Topaz*, ankrade upp vid ön, där besättningen fick möta ett fåtal av manskapet från det nu nära 20 år gamla myteriet.

Livet på Pitcairn hade kommit att präglas av våldsamerheter och förtryck till följd av kulturella och etniska skillnader mellan tahitierna och myteristerna, som nära nog alla dukat under. Brittiska sjömän, som besökte ön 1814, dvs ytterligare sex år senare, fann bara en myterist vid liv, **John Adams** (1767-1829), som levde där tillsammans med nio kvinnor [!].

Kvinnorna hade fått barn med några av de avlidna myteristerna och dessa barn var vid liv. John Adams och Christians änka **Maimiti** berättade att Christian blivit mördad under en våldsam konflikt mellan myteristerna och de tahitiska männen redan 1793, en version som de dock senare ändrade på olika sätt.

Bligh återvände till England från Timor och rapporterade om myteriet för amiralitetet den 15 mars 1790. En bestraffningsexpedition med *HMS Pandora* skickades ut den 7 november 1790 och ankom till Tahiti den 23 mars 1791. Man kunde då inom kort gripa de myterister som fanns kvar där. Efter att ha seglat runt i farvattnen runt Tahiti för att söka efter fler myterister, förläste emellertid *Pandora* den 29 augusti 1791 i närheten av Stora Barriärrevet. Större delen av manskapet samt några fångna myterister räddade sig dock och man kunde mirakulöst nog återigen genomföra en seglats i fyra små båtar till ön Timor.

Av det material som beskriver det tragiska myteriet och dess följder har senare skapats en mytologi, som föga överensstämmer med verkligheten. Inget talar för att William Bligh var det sadistiska svin som han framställs som av **Charles Laughton** (1899-1962), **Trevor Howard** (1913-1988) och **Antony Hopkins** (f 1937) i filmerna från 1935, 1962 respektive 1984. Varken kölhalningar eller piskningar till döds finns dokumenterade och Fletcher Christian var troligtvis inte den gentleman som **Clark Gable** (1901-1960) och **Marlon Brando** (1924-2004) framställer; i **Mel Gibsons** (f 1956) tolkning i versionen från 1984 visas en betydligt mera komplex människa med dolda drag av brutalitet och aggressivitet.

Vad som utlöste myteriet har aldrig blivit helt klarlagt, och historiker och författare har lämnat olika tolkningar. Våldshandlingarna kan ha berott på ett rent spontant utbrott från Christians och hans närmaste lierades sida. Om myteriet varit planerat långt i förväg, hade detta säkert läckt ut, något som inte inträffade. Myteristerna verkar heller inte ha haft någon plan för hur man skulle gå vidare, vart man skulle segla eller vad man skulle göra med dem som var Bligh-trogna..

Före avresan från England hade Fletcher Christian varit nära vän och kollega till Bligh och han hade varit gäst hos familjen Bligh flera gånger. Bligh hade dessutom befordrat honom till löjtnant under utresan till Tahiti. Sammantaget talar därför ingenting för någon underliggande fientlighet mellan de båda männen och det kan knappast heller ha handlat om rivalitet mellan dem avseende framtida befordringar. Det var tio års åldersskillnad mellan dem och med en lyckat genomförd brödfruktexpedition i bakfickan hade Christian säkerligen haft goda chanser till befördran till kapten och befälhavare.

En sak som bl a framhållits i filmmaterialet är att brödfruktsplantorna krävde mycket bevattning med färskvatten, vilket kan ha inkräktat på manskapets vattenransoner. En annan faktor som kan ha medverkat till den nervösa osämja som ledde till det handgripliga myteriet, kan ha varit matrosernas längtan tillbaka till det lättjefulla livet på Tahiti och de förhållanden som många hann inleda med traktens unga vackra damer, varav en del lett till djupare förhållanden och väntande barnafödslar. Fletcher Christian själv hade lärt känna **Maimiti**, som han senare gifte sig med och som han fick tre barn med på Pitcairn.

Väl hemma i England väntade dessutom säkert för de flesta ett hårt liv utan möjligheter att nå högre upp på samhällsstegen. Denna teori, d v s besättningens längtan tillbaka till livet bland palmer och sköna kvinnor, motsägs emellertid i någon mån av att Bligh under en andra brödfruktexpedition inte hade några problem med sin besättning. Han fick nämligen en andra chans av amiralitetet att leda en brödfruktsexpedition. Han befordrades till kapten och uppdrogs en ny resa med samma färdväg och syfte 1791-1792.

På denna expedition med *HMS Providence* anpassade sig manskapet efter sina roller med växtskötsel på land och matrossysslor ombord. Expeditionen skickades iväg den 3 augusti 1791 till Tahiti och ledde till att man kunde leverera 2 126 brödfruktpantor till Jamaica. Genom en ödets ironi vägrade emellertid Jamaicas slavar att äta brödfruktsgröten [!].

Efter brödfruktexpeditionerna deltog Bligh som befälhavare i slaget vid Köpenhamn den 2 april 1801, då brittiska flottan under ledning av **Horatio Nelson** (1758-1805) besegrade den danska flottan. Därefter blev han 1805 utnämnd till guvernör i New South Wales, en utnämning som emellertid slutade katastrofalt 1808, då han fängslades och ersattes som guvernör i samband med ett uppror. År 1810 kunde han dock återvända till England och utnämndes 1811 till konteramiral och 1814 till viceamiral. Han var bosatt i London på 100 Lambeth Road och avled där 1817 som en återupprättad man och huset är idag prytt med en mässingsplakett till hans minne.

Fletcher Christians ättlingar lever ännu kvar på Pitcairn Island. Den siste överlevande myteristen, John Adams, blev benådad 1825 och dog 1829 på Pitcairn, där centralorten idag bär namnet *Adamstown* efter honom.

Av de storskaliga brödfruktsträdodlingarna på Jamaica finns inte mycket kvar, men avkomlingar till de ursprungliga träden finns att beskåda i botaniska trädgården i Kingstown på Jamaica.

Storbritannien avskaffade slavhandeln mellan Västafrika och Jamaica 1807. Slavarna, som förts till Jamaica för att arbeta på de stora sockerrörsplantagerna, fick dock obegränsad frihet först 1838.

Samma år, den 29 november, blev *Pitcairn Island* en brittisk koloni, den första i Stilla havet. Också samma år, 1838, fick ön dessutom kvinnlig rösträtt som första territorium i världen.

Jamaica blev självständigt från Storbritannien 1962, det år då *Mutiny on the Bounty* med Trevor Howard och Marlon Brando hade premiär. Den tragiska historien visualiserades i Hollywoodfärger och blev i Metro-Goldwyn-Mayers version en berättelse om myteristernas längtan efter bågande palmer vid tropiska stränder.

Ingvar Kärnefelt

Ur William Bligh's *Narrative of the Mutiny on the Bounty* (London: George Nicol, 1790)

On the evening of the 28th, owing to light winds, we were not clear of the islands, and at night I directed my course towards Tofoa. The master had the first watch; the gunner the middle watch; and Mr. Christian, one of the mates, the morning watch. This was the turn of duty for the night. Just before sun-rising, Mr. Christian, with the master at arms, gunner's mate, and Thomas Burket, seaman, came into my cabin while I was asleep, and seizing me, tied my hands with a cord behind my back, and threatened me with instant death, if I spoke or made the least noise.